

En dag med kustflottan eller – Vem drog ur proppen?

Av Bengt Bergström

Under en period på sextioalet arbetade jag som militärpsykolog i Stockholm. Några gånger varje år fick jag och mina kolleger uppleva välkomna avbrott i rutinarbetet i form av studiebesök vid försvarets olika förband.

Vi skulle få inblick i militära arbetsmiljöer och sålunda – åtminstone teoretiskt – kunna förbättra våra urvalsmetoder. Vare därmed hur som helst, dessa besök var nästan alltid infantilt nöjsamma, eftersom vi fick prova alla tänkbara vapen och testköra exotiska militära fordon, inklusive en Centurion stridsvagn. En av höjdpunkterna för min egen del var några skott med en 20 mm automatkanon. Man riktade med handvev och siktade genom ett gammaldags ringsikte och satt på en gråmålad gynekologstol med eldröret pekande snett uppåt från skyttens höftparti. Tala om subtil symbolik.

En dag på höstkanten var jag inbjuden till örlogsbasen Berga för att tillbringa ett dygn på tre av flottans fartyg, ubåten Sjöhästen, jagaren Halland och en motortorpedbåt.

Ombord på utbåten var allt till en början lugnt och stilla.

– Ja, nu dyker vi, sade fartygschefen och log åt min förvånade min. Det enda som märktes var att båten lutade något och att det bildades kondensvatten på väggarna. Jag hade nyligen sett en rafflande äventyrsfilm där Clark Gable och Burt Lancaster var ubåtsofficerare. I filmen ackompanjerades varje dykning av tjutande sirener och Gables vrål ”dive, dive, dive” medan Lancaster korthugget muttrade ”mark bearing”. Denna svenska idyll gjorde mig sålunda lite besviken. Men det skulle bli bättre.

– Nu, sade fartygschefen, ska vi anfalla och sänka Halland, som i sin tur ska förvara sig. Vi kommer att gå runt jagaren på olika djup och kurser för att villa bort hennes hydrofonoperatör, samtidigt som vi söker utgångsläge för torpedanfall.

Jag försökte följa med i de olika manövrerna, och fick också lyssna på jagarens propellerljud vid vissa vinklar och avstånd. Plötsligt hördes en serie poppande, som av champagnekorkar.

– Vad är det? frågade jag halvhögt.

– Simulerade sjunkbomber, sade fartygschefen bistert. Men dom träffar aldrig något, lade han till lite försmädligt.

Några minuter senare var vi lämpligt placerade för anfall, med jagaren på kontrakurs. I periskopet syntes målet förvånansvärt detaljrikt och stabilt, trots sjögången. Så gick torpeden och vi väntade under viss spänning på resultatet. Efter trettio sekunder höjde signalisten handen.

– Från Halland, sade han, träff i vattenlinjen! Ett belåtet mummel spred sig i manöverrummet och fartygschefen log brett.

– Fy fan, sade han, bingo mitt i magen. HMS jagare Halland träffad och sänkt.

Bara en övningstorped visserligen, men man kan inte få allt.

Förevisningen av flottans ubåtsvapen led mot sitt slut och vi lade oss långsides med jagaren, som skulle bli mitt nästa studieobjekt. Det tog lite tid att krångla sig upp ur nedgångskappen, men till slut stod jag på ubåtens däck och inväntade fallrepet från jagaren. Jag noterade att avståndet mellan fartygen minskade oroväckande snabbt. Det gjorde också ubåtschefen, som intagit plats på manöverbryggan.

- Full fart fram på båda, röt han mot båtens innandöme. Det gick – nästan. Under accelerationen drev ubåtens akter in mot det större fartyget och skar upp en fyra meter lång reva i jagarens fribord med sitt djuproder.

Allt detta hade inte passerat oförmärkt, och jagarens chef förfogade sig från bryggvingen ner till huvuddäck med viss brådska. Han lutade sig mot relingen och fixerade ubåtschefen.

– Käre kollega, sade han mycket tydligt, jag vet att dina order idag var att sänka min jagare med man och allt, men, tillade han med högre röst, var det verkligen nödvändigt att göra det bokstavligen?

Väl ombord visades jag runt på fartyget och fick vederbörligen beundra de senaste exemplen på vapenteknik. Vid middagstid inbjöds jag till lunch i gunrummet, som låg akter om stridsledningscentralen. Det serverades stekt strömming och potatismos. Jag blev nyfiken. Serverar ni alkohol på det här stället, frågade jag.

– Jomen självklart, sade mässofficeren som råkade höra min fråga. Får det vara en snaps?

Ett par snapsar senare var jag mer än redo att beskåda ett skarpt torpedskott. Jag fick en kikare och man pekade ut en minimal kobbe några kilometer bort.

– Vårt mål, förklarade torpedofficeren, beräknad gångtid två minuter.

– Hur styr man den, frågade jag naivt.

– Med tråd, svarade han, men det är hemligt, lade han till, inihelvet hysch hysch. Och så blinkade han vulgärt, förmodligen i något slags samförstånd, vilket förbryllade mig. Alltnog, efter två minuter detonerade torpeden mot kobben, och de närvarande officerarna mumlade gillande. Jag tyckte nog inte att denna sjömilitära demonstration var mycket att skriva hem om, men jag fick snart annat att tänka på.

Nu blir det stridsskjutning med medelsvårt artilleri, sade artilleriofficeren. Målet ligger under sjöhorisonten men vi ser det på radar.

Det var just i det ögonblicket som jag gjorde dagens felbedömning, måhända influerad av två sexor Skåne.

– Kan man vara i tornet under eldgivning, frågade jag fåraktigt. Artilleriofficeren och vakthavande ryckte till och såg på varandra. Efter att ha ordnat anletsdragen sade vakthavande:

– Ja, det går. Det kan bli lite livligt, men det är klart att det går. Självklart. Han vände sig till sin kollega: Inte ska vi väl förmäna vår gäst en educerande upplevelse, om han absolut vill?

Nu anropades pjäschefen och fick veta att han skulle ha en civilist i tornet under skjutning. Han såg inte glad ut. Själv började jag inse att det här inte skulle bli en nöjestur, men jag förstod ännu inte varför.

Inne i tornet anvisades jag plats i en nisch på styrbordssidan.

– Stå nu här, sade pjäschefen, och rör inte en fena när vi skjuter. Han såg mig stint i ögonen.

– Du måste stå absolut still, vad som än händer, förstått. Jag förstod. Han drog på sig ett vitt bomullsdok, tryckte ner hjälmen på huvudet och äntrade sin gynekologstol bakom pjäserna. (Förresten: varför alltid dessa gynekologstolar?) Efter några sekunder skrek han:

– Se upp, nu smäller det!

Och det gjorde det verkligen. Kanonens slutstycke, som ett ordinärt kylskåp ungefär, susade förbi en decimeter från min slips och släppte på återvägen ut en rykande tomhylsa. Egentligen hördes inte kanondånet inne i tornet, det var mera som en snabb tryckförändring. Efter en tio, femton skott var tornet fyllt av retande krutgaser och tomhylsorna rullade omkring på durken. Jag hade vid det laget fått mer än nog, och det hade tydligen pjäschefen också, ty luckorna öppnades och vi kom ut i friska luften.

– Nå, sade vakthavande, senare på bryggan, hur var det? Din fan, tänkte jag, så roligt ska du inte få.

– Charmant, svarade jag, säg till nästa gång ni skjuter så jag får vara med. Det blev emellertid ingen nästa gång, ty nu var mitt besök på jagaren Halland över.

Åter på örlogsbasen promenerade jag efter anvisning till den kaj, där motortorpedbåten var förtöjd. Fartygschefen var en ung löjtnant, som entusiastiskt visade mig omkring.

– Från början, sade han, kallades alla mindre fartyg med torpedbestyckning för torpedbåtar. De var också förhållandevis snabba och drevs med avancerade ångmaskiner. Med rätt taktik var de effektiva vapensystem och tvingade fram motmedel i form av speciella torpedbåtsjagare, jagare rätt och slätt. Man kan väl säga att jagarna i sin tur tvingade fram motortorpedbåten, som vi alltså står på just nu. Filosofin är fart, fart och åter fart; en uppjäst racerbåt med två, tre tusen hästars maskineri och en nyttolast av ett halvdussin torpeder och en automatkanon. Som du ser finns inte mycket pansarplåt ombord, så vi är tämligen sårbara. Men, tillade han med ett skratt, vi är jävligt

svåra att träffa när vi går för fullt.

– Hur fort är det, frågade jag nyfiket.

– Det är förstås hysch, hysch, sade löjtnanten, men långsammare än femtio knop kör vi aldrig.

Vid det laget började moder Natur göra sig påmind. Snapsarna och upplevelsen i kanontornet hjälpte väl till, antar jag. En besättningsman visade väg till ett rostfritt krypin i fartygets kölsvin. Ovanför fjölen fanns en detaljerad instruktion.

”Stäng bb ventil. För handtaget A till sitt vänstra läge. Vrid ratten B medsols till stoppläget. För stora behov fäll upp locket. Utför behovet. Stäng bb ventil. Öppna sb ventil. När lagom mängd vatten inströmmat, stäng ventilen. För handtaget A till sitt högra läge. Öppna bb ventil.”

Jag tror att jag gjorde allt rätt fram till själva avträädandet. Då tog, som man säger, fan bofinken.

Vattnet strömmade in, men knappast i lagom mängd. Fjölen rann över och jag stod snart i fotsdjupt vatten. Jag tryckte och vred på allt inom synhåll, men måste till slut rymma fältet. Uppe på däck väntade löjtnanten.

– Jag är ledsn, sade jag, men jag är sjuk och måste i land.

Så lämnade jag i likhet med de kända råttorna det sjunkande skeppet och förfogade mig snabbt till mitt logi i kanslihuset.

På morgonen efter en orolig natt promenerade jag ner till kajen för att kolla läget. Där motortorpedbåten hade legat stod en grupp personer och sorlade. Från kajkanten löpte två förtöjningstrossar ned i vattnet. Jag förde en värnpliktig lite avsides och frågade vad som hänt.

– Jag vet inte riktigt, sade han, men det är visst nån jävla civilist som har öppnat bottenventilen på en MTB.

Och därmed var mitt studiebesök vid kustflottan till ända för denna gång.